

Akugatasi

Fakatulagaga o se faifaiga o Akoakoga lei kae atili malosi mo tino Niusila

Sautalatalaga ki luga i vaega taua o Akoakoga mo tulaga tauloto e pena foki mo Akoakoga mo Akoga Maluga

Pela me se tino Niusila, e uke kii mea e tau o fakamatamata (e fakamanuiagina) ei tatou i te tulaga o Akoakoga a tatou. Te ata sau katoa, e lavea ne tatou te tou tamaliki akoga e lei kii olotou taumafaiga fakapaupau atu ki tulaga o akoakoga i nisi fenua aka o te lalolagi, e molimau ei me isi ne tou tamaliki akoga mo faiakoga lei/poto e pela mo nisi aka i te lalolagi. A akoakoga a Māori i lasaga lua i poto totino loa latou, e lauiloa kae e lasi kii tena taua i te toe fakalei akaga o te reo Māori mo te tikanga Māori.

E logo atu mai luga i tino Niusila i sautalaga ki tulaga o Akoakoga / Kōrero Mātauranga, i te fonotaga ki luga i tulaga o akoakoga, mo tapula kola ne fakamoe, te ola saukatoa o te tagata/fafine, te pagaatasi, mo te aofia o tino katoa ki sose mea fai e tau o fakataua ki latou e akoga/ākonga mo olotou kaiga mo tamaliki, te tulaga o akoakoga tenei e faka aoga e se akoakogina ei a tino katoa.

Te Polokalame mo Akoakoga mo Galuega mo te Sautalaga mo tulaga o akoakoga | Kōrero Mātauranga

A te malo e taumafai o fakatoka se vaega polokalame e aofia katoa ei a aofia ei se aofaga tela e aumai ne ia se mafuliga mo tulaga lei o tulaga o akoakoga, ke mafai o fesoasonai ki olaga o tino Niusila. I te taimi muamua, ne faka aoga ne matou te auala tela ke aofia katoa vaega taua o akoakokga o fakatoka ei tulaga o akoakoga, kamata mai loa i akoga kamata ke oko atu ki luga i akoakoga maluga kae pena foki akoakoga fakamasani.

I te 2018, a tamaliki akoga|ākonga, matua, fakapotopotoga fakagalue tino, iwi, fenua, faiakoga, mo te Malo, ne kamata o faipati e uiga mo te fesili penei, sea te manakoga o Niusila mai luga i tulaga o akoakoga nei, mo akoakoga mo te aso mai mua, kae fai pefea ke fakatino tulaga tenei.

Ko oti ne fai a fakamafulifuliga ki tulaga o akoakoga e auala i aofaga konei:

- » Ka Hikitia – ko te tulaga o Akoakoga Māori mo ana palani
- » Palani mo akoakoga mo Tino Galue
- » Palani mo Akoakoga i te Lalolagi
- » He taonga te tamaiti | Sose tamaliki se taonga – Te Palani Atiake mo tulaga o akoakoga/tauloto
- » Te Tulaga o Akoakoga i te Pasefika mo tena palani fakagalue
- » Te Toe ililogia o Akoga mo te ataeao
- » Te toe fakamafuliga o Akoakoga Faka Masani

Te Kiloga mo Akoakoga:

Te Malo ko oti ne talia ne ia ke fakatoka se 30 tausaga o te se kiloga mo akoakoga i Niusila. A latou kola e puipui a te Sautalaga mo tulaga o akoakoga ne fakatoka ne latou a kiloga konei, e fakavae i luga i molimau kola ne tuku fakatasi i te Kōrero Mātauranga, ke akutu tasi a mea kola e manako a tino Niusila ke matea ne latou i loto i tulaga o akoakoga:

Whakamaua te pae tata kia tina – Ke taofi mau koe ki tou mafai ke fai mo tulaga mautino o koe....

A tatou ne tupu mai i tupuga kola e poto i te faimalaga, tupuga e poto i te salasala o ne mea, kae ne tupuga foki kola e poto i te faite o ne mea fou ne faka aoga olotou atamai/iloa o faimalaga i vasa loa. A te 'tou iloa ka mafai o faka aofia, paagatasi kae sokotasi ke mafai ne tatou o gasue ki mua o maua te tou tapula mo te tou tino mo olotou ataeao e pena foki mo latou kola e fetaui i loto i te faigamalaga.

Whaia te pae tawhiti kia tata – Salasala atu mai tua atu o atulagi kae aumai ke pili!

Te kiloga ki mua ne fakavae i luga i fakamoemoega mo akoakoga – ke mafai ne sose tino Niusila o tauloto kae ke lei kii tena taumafaiga, o fesoasoani ki tamaliki mo fakapotopotoga o tupu ake fakalei, kae o atiake foki se maumea lei kae malosi mo fesoasoani ki luga i te atufenua.

Nea a sautalatalaga e uiga mo tulaga o akoakoga i te atufenua e pena foki ki vaega taua mo Akoakoga mo Akoga Maluga?

Te fakatokaga maea (i tusitusiga) mo tulaga o Akoakoga mo te Atufenua (NELP) pena foki ki ana feitu taua i akoga ke oko atu ki Akoakoga mo Akoga Maluga (TES) e tau o tulaga muamua te taua o ia, mai akoga kamata ke oko atu loa ki akoga maluga. A te NELP mo te TES ne fakanofonofoga kola ko oti e fakamalosigina ne te Tulafono lasi o Akoga 1989, kae fakamaina iei te fakamoeomega o te Malo i feitu kola e tau o fakalei atu ki te ola lei o te tagata mo fafine, te paagatasi e pena foki te aofia katoa sose tino i loto i akoakoga fai.

A latou kola i tulaga o taupulega i tulaga o akoakoga i tulaga kamata mo akoakoga kola e tau loa o fai e faka taua ne latou a vaega taua o te NELP. A te Fakapotopotoga mo Akoga Maluga ne lasi tena galue ki luga i te TES mo te Fakapotopotoga mo Pepa fakamaonia o akoga i Niusila ne fakatauagina foki. A Fakapotopotoga mo Akoga Maluga e tau o fakaasi auala e fai ei olotou tusaga ke maua a palani fakamoe kola ne toki i loto i te TES i aofaga me ko palani atiake.

Te pepa fakatautau tenei o te NELP mo te TES e fakaataata ei a fekau kola ne lagonagina i Sautalatalaga i tulaga o Akoakoga | Kōrero Mātauranga, e pena foki mo auala taua e mafai ei o aofia a tamaliki ko talavou ke oko atu loa kia latou kola Akoga Maluga.

I ona tafa, te pepa fakatautau o te NELP mo te TES ko oti foki ne aofia i molimau ne maua i tulaga o akoakoga a tatou e fanofano lei loa, kae nia mea e tau o fai ne latou kola e akoga pena foki faiakoga ko te mea ke isi se mafuli e lavea ki luga i latou e akoga io me tauloto/ākonga mo olotou kaiga pena foki lotou tamaliki.

Tapula mo Akoakoga

I te kamataga o te 2018 te Malo ne fakatuu ne ia ana tapula mo tulaga o akoakoga – konei ne aku tasi kae fakalei atu ki tulaga o aso nei i tulaga kola e taua ki tino Niusila.

A tapula fakamoe mo tulaga o akoakoga ko faka takato ei te agaga saukatota o te NELP mo te TES, kae toe faka manatu a tulaga kola te Malo e tau o saga tonu ki ei ke fakalei a tapula o te ola lei o tagata mo fafine i loto i tulaga o Akoakoga.

Tapula Tasi: Latou e akoga ke fakamuamua – latou e akoga mo olotou tamaliki ke fai mo kogaloto o tulaga o akoakoga

- » Te olaga lei mo fafine mo tagata and olo tasi mo tulaga or faka akoakoga.
- » Sose tamaliki akoga mo olotou kaiga mo tamaliki mo tau mo puipui fakalei ke seai ne auala ia ne tamaliki akoga ke fare se mea, fakakesekese i lanu pena foki taumafai mo fakasauagina.
- » Te leo o tamaliki akoga/ākonga, whānau, kaiga mo olotou fakapotopotoga e tau ke iloa ae mafai tatou o fakalogologo ki olotou mau.

Tapula Lua: Fakaseaiga o vaa kola se mafai o oko ki ei te kau tauloto – akoakoga taua mo avanoaga taua ke mafai o oko katoa ki ei sose tino e manako o akoga

- » Akoakoga e tau o toka kae ke faka aoga ne te tokoukega. Fakalavelave kola e pokotia ei a te kau tauloto/ākoga i te tuku katoa tena taimi, fakalavelave tau sene pena foki fakalavelave totino, e tau o faka foliki, ko te mea ko te kau tauloto/ākoga ke mafai o aofia ki avanoaga kola e paagatasi.

Tapula Tolu: Fakaakoakoga mo Taupulega lei – a faka akoakoga mo taupulega lei e faka mafua ne ia se mafuliga lei mo te kau akoga pena foki mo olotou whānau

- » E manakogina ke uke vaega faiakoga/kaiako lei kae lasi te fiafia o galue ke faka aoga aula e faka mafua ei se mafuliga lei mo latou tauloto/ākoga.
- » Taupulega lei e tau o fakamaufua i sose tulaga o fakatoka e ui atu ei ki se mafuliga lei, e fakalei atili foki ei tulaga tauloto i te aso e tasi ki sua aso.

Tapula Faa: Tauloto mo te galue mo aso mai mua – akoakoga kola e taua kae tau mo tino Niusila nei pena foki mo aso katoa olotou olaga

- » A te kau tauloto/ākonga e manakogina ke mafai o maua ne akoakoga e fakamalosi ei latou o agai atu ki mafulifuliga o tulaga o avanoaga i galuega mo aso mai mua. A tino nofo mau, auala ke maua galuega, mo akoakga mo te olaga saukaoa e vaega taua o tulaga konei.
- » Mo te kau Māori tauloto, tulaga tenei ke tauloto a poto mo iloa ke tau o kaufakatas i loto i te ao Māori, New Zealand Society e pena foki te lalolagi katoa.

Tapula Lima: Akoakoga e aofia ei tino katoa tela e lauiloa ite lalolagi – Niusila i ana akoakoga e fakatalitonugina ae tutumau foki

- » A tulaga o akoakoga e tau o lasi kii te fakatalitonugina, ke faigofie te fakatau ki ei a tino tauloto e pena foki o mafai o agai atu ki manakoga o te kau tauloto/ākonga mo te mafulifuliga i te lalolagi. A akoakoga mo sukesukega i Niusila e tau o faka taua kae fakaaloalogina i te lalolagi, kae tau foki o fakamalosi te lei o tulaga fakataugasoa Māori-Crown.
- » A tulaga o akoakga e tau foki o faka ataata tino rangatiranga – te mafai o Māori ke fakatoka eiloa ne latou olotou akogakoga kae ke mafai foki o fakamalosigina ke sala loa a fakaleiga kola e fakatoka loa ne tino Māori.

Te fakatokaga mo Akoakoga mo tulaga tauloto kola e fakataua kae fakamuamua i loto i te Atufenua:

A latou kola i taupulega i tulaga o akoakoga i tulaga kamata mo akoakoga kola e tau o faka taua ne latou a feitu taua o te NELP. A vaega taua o te NELP ka fesoasoani ki latou kola e pulepule i akoga, kura, faka akoakoga mo ngā kōhangā reo, ke saga tonu te galuega i mea kola e isi se lei mo te kau tauloto/ākonga.

Latou kola i tulaga o taupulega mo akoakoga, e pela mo latou kola i komiti, latou kola i akoga kamata mo laisene, e tau mo latou o fakagalue te NELP.

Fakamolemole ke onono aka ki: ki vaega taua kola se tuu i lisi kamata mai te taua kii ki lalo i vaega se taua.

Sautalatalaga ki luga i vaega taua o Akoakoga mo tulaga tauloto – vaega taua kola ne avaka:

Ke mafai o maua tapula kola ne fakamoe:

Tapula Tasi: Latou e akoga ke fakamuamua – latou e akoga mo olotou tamaliki ke fai mo kogaloto o tulaga o akoakoga

1	E taua ko tamaliki tauloto/ākonga e lei te koga e nofo ei, ne taliagina latou e i olotou iloga, gana mo tuu mo faifaiga, e pena foki manakoga i akoga ko fakafeagagina.
2	Aofia a kaiga mo tamaliki ko latou kona te kogaloto o te kae ko tino foki e faka faigofie ne ia te tauloto.

Tapula Lua: Fakaseaiga o vaa kola se mafai o oko ki ei te kau tauloto – akoakoga taua mo avanoaga taua ke mafai o oko katoa ki ei sose tino e manako o akoga

3	Ke faka taua te toki tapula ke maluga mo se tamaliki tauloto kae faka seai faifaiga kola e fakafoliki ei te mafai ne tamaliki o ulufale ki mataupu e akoakogina.
4	Ke fakamalosigina a sose auala o mafulifuliga i loto, io me mai nisi koga koga i tulaga o te tauloto.
5	Ke mautinoa me i fakalavelave tau sene ki luga i te tamaliki tauloto ke se fakagata ne ia te mafai a tamaliki tauloto o kau atu, io me faka foliki foki ei galuega e mafai o avatu e akoga.

Tapula Tolu: Fakaakoakoga mo Taupulega lei – a faka akoakoga mo taupulega lei e faka mafua ne ia se mafuliga lei mo te kau akoga pena foki mo olotou whānau

6	Ke fakatupu atili te kau galue o fakamalosi akoakoga mo tulaga faka takitaki o fakamalosi ei te tino galue i olotou akoakoga.
7	Ke faulu te reo Māori mo te tikanga Māori i aso takitasi i koga koga o tamaliki tauloto.

Tapula Faa: Tauloto mo te galue mo aso mai mua – akoakoga kola e taua kae tau mo tino Niusila nei pena foki mo aso katoa olotou olaga

8	Taumafai o faka akoakoga ke iloa ne tamaliki tauloto/ākonga se maina e uiga mo tuu mo faifaiga o Niusila pena foki tena tala tuku fakasolopito.

Tapula Lima: Akoakoga e aofia ei tino katoa tela e laulioa ite lalolagi – Niusila i ana akoakoga e fakatalitonugina ae tutumau foki

9	Ke faite ne vaa lei mo olotou iwi mo hapū mo fakapotopotoga ke mafai o olo tasi mo olotou fakamoemoega pena foki aofaga i fakanofonofoga i koga koga e nofo ei.

Ko te tulaga o Akoakoga mo Akoga Maluga:

A te TES e aumai ei te palani sau katoa a te Malo i ana feitu taua mo Akoakoga Maluga. A te Fakapotopotoga mo Akoga Maluga ne lasi tena galue ki luga i te TES mo te Fakapotopotoga mo Pepa fakamaonia o akoga i Niusila ne fakatauagina foki. A Fakapotopotoga mo Akoga Maluga e tau o fakaasi auala e fai ei olotou tusaga ke maua a palani fakamoe kola ne toki i loto i te TES i aofaga me ko palani atiake.

A te 13 vaega taua i te pepa fakatautau a te TES ke iloa tonu te paagatasi, maise ei mo Māori mo Pasefika ke oko foki kia latou kola e isi ne manakoga totino o latou i taimi e tauloto iei, kae se lasi ei te manuia olotou akoga i Akoga Maluga. A vaega taua e tau o faka mautino i sose sekita e tela ka galue o fakatoka mafuliga e manakogina ki koga galue, kae o pena foki ke mafai ne tamaliki tauloto o lavea fakalei galuega e manako ki ei mo ne avanoaga tutumau mo aso mai mua.

Fakamolemole ke onono aka ki: ki vaega taua kola se tuu i lisi kamata mai te taua kii ki lalo i vaega se taua.

Akoakoga mo Akoga Maluga – mo ana vaega taua:

Ke mafai o maua tapula kola ne fakamoe mo akoakoga, maise ei ko Akoakoga maluga:

Tapula Tasi: Latou e akoga ke fakamuamua – latou e akoga mo olotou tamaliki ke fai mo kogaloto o tulaga o akoakoga

1 Ke mautinoa i Akoga Maluga e aofia katoa ne latou a tino e ui e kesekese i lanu, tagata io me se fafine kae mafai o tali atu ki manakoga.

Tapula Lua: Fakaseaiga o vaa kola se mafai o oko ki ei te kau tauloto – akoakoga taua mo avanoaga taua ke mafai o oko katoa ki ei sose tino e manako o akoga

2 A tulaga o akoakoga e tau o lasi kii te fakatalitonugina, ke faigofie te fakatau ki ei a tino tauloto e pena foki o mafai o agai atu ki manakoga o te kau tauloto/ākonga mo te mafulifuliga o te lalolagi.

3 Fakatoka ne auala kola e mafai ei o fesoasoani kae lagomalo ki tamaliki akoga ke mafai o oko ki olotou tapula.

4 Faite ne vaega auala o akoakoga mo te auala e fakagalue iei o fesoasoani ki tulaga o tamaliki tauloto.

Tapula Tolu: Fakaakoakoga mo Taupulega lei – a faka akoakoga mo taupulega lei e faka mafua ne ia se mafuliga lei mo te kau akoga pena foki mo olotou whānau

5 Ke fakamalosi a tino galue ke galue faka aoga auala kola e tali ai ki manako o tamaliki tauloto, koga galue mo fakapotopotoga.

6 Ke faulu te reo Māori mo te tikanga Māori i aso takitasi i koga koga o tamaliki tauloto.

7 Fakagalue a auala kola e lei i tuu mo faifaiga pena foki kiloga totino a te tino o tali atu ki tulaga o faka akoakoga mo taulotoga.

Tapula Faa: Tauloto mo te galue mo aso mai mua – akoakoga kola e taua kae tau mo tino Niusila nei pena foki mo aso katoa olotou olaga

8 Ke mafai o fakatoka a tulaga o faka akoakoga mo tauloto ke malosi te fakatokaga ki koga galue.

9 Ke toe kilo io me mafaufau ki mea e faka akoako ne tatou kae ke iloa foki i tulaga o mafulifuliga o koga galue.

10 Ke galue o fakaoko a galuega fakamoe a te tino tokotasi i fesoasoani e pena foki kine fakamatalaga.

11 Fakamalosi TEOs mo koga fakagalue ke galue tasi o fakalei te iloa o tino galue i te vaitau nei.

Tapula Lima: Akoakoga e aofia ei tino katoa tela e lauiloa ite lalolagi – Niusila i ana akoakoga e fakatalitonugina ae tutumau foki

12 Ke matea kae faka taua a tou iloga totino.

13 Fakalei a tusaga fai ki sukesukega e fai ki luga i te ola lei i Niusila.

Matou e manako ke iloa me nia otou io me ko tou manatu

Matou ne akai atu e auala i sautalatalaga i tulaga o akoakoga | Kōrero Mātauranga what you thought priorities should be for the education system. Au faitioga, e pena foki mo ne molimau e uiga mo tulaga o akoakoga e fakatele nei, e mafai o fesoasoani ki tulaga fakataua konei.

E manako matou me ne fakaasi ou manatu pena foki tau kiloga ki vaega taua o te NELP mo TES. Fakamolemole ke iloa ne koutou me matou seki sautala ki luga i kiloga mo tapula mo akoakoga.

A sautalatalaga ki luga i te NELP mo te TES ko oti ne kamata, te TES e pono i te fakaotiga o Oketopa, ako te NELP i te fakaotiga o Novema. E mafai ne koe o aumai au faitioga i luga i te savea i meli iti konei, io me aumai loa te pepa katoa, io me i taimi o sautalatalaga ka oko atu kia koutou totino.

Auala ki savea

A savea i luga i meli iti konei mo NELP mo TES e mafai o maua i konei:
<https://conversation.education.govt.nz/conversations/shaping-a-stronger-education-system-for-all/>

Faka katoatoa mai otou igoa mo koga nofo i otuo pepa e tuku ki loto

E fiafia foki matou o puke a otou pepa e uamai ki loto, ke sokotaki ki te: NELP.TES@education.govt.nz

Manako ki ne fakamatalaga?

Auala ki fakamatalaga mo te NELP

A molimau toetoe ne fesosoani o faka mafua te pepa fakatautau o vaega taua o te NELP e maua i luga nei:
<https://conversation.education.govt.nz/conversations/national-education-and-learning-priorities/evidence-briefs/>

Fai fakalei a tamaliki pela me ne aulo, a te fakatokaga i te 2018 mo tamaliki mo talavaou, e mafai foki o maua i konei:

<https://conversation.education.govt.nz/conversations/national-education-and-learning-priorities/what-you-told-us/>

Auala ki fakamatalaga mo te NELP

Onono ki auala konei ki tulaga o lipoti, fakamatalaga, pena foki molimau:

<https://conversation.education.govt.nz/conversations/tertiary-education-strategy/>

Fesili?

Kafai e isi ne au fesili fesokotaki ki te: NELP.TES@education.govt.nz

Kōrero

Mātauranga

Me kōrero tātou

Have your say about the future of education.

Join the conversation at conversation.education.govt.nz

#EdConvo

